

УДК 81'373.49:159.9-051

ЯКИМЕЦЬ Є.Я., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник – **ТИМЧУК І.М.**, канд. пед. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕВФЕМІЗМІВ У ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ ПСИХОЛОГА

У тезах досліджується роль евфемізмів та дисфемізмів у професійному дискурсі психолога. Проаналізовано результати емпіричного дослідження рівня лінгвістичної компетенції студентів. Особливу увагу приділено принципам безбар'єрної мови як інструменту збереження гідності клієнта та запобігання ретравматизації.

Ключові слова: евфемізм, дисфемізм, лінгвістична чутливість, безбар'єрна мова, професійний дискурс.

Для сучасного психолога слово є основним інструментом професійного впливу. Вдалий вибір лексичних одиниць сприяє встановленню рапорту та успішній терапії, тоді як некоректна номінація може травмувати клієнта. Актуальність теми зумовлена трансформацією суспільних норм: відмова від «діагнозів-ярликів» на користь поваги до особистості потребує від фахівця високого рівня лінгвістичної чутливості.

Мета дослідження — проаналізувати роль евфемізмів та дисфемізмів у мовленнєвій практиці психолога та виявити рівень обізнаності майбутніх фахівців із цими категоріями.

Теоретичне підґрунтя роботи складають дослідження Ф. С. Бацевича щодо етики спілкування [1] та Т. І. Ханецької щодо культури мовленнєвого спілкування психолога [2]. Згідно з енциклопедичним визначенням О. О. Селіванової, **евфемізми** — це емоційно нейтральні вирази, що мінімізують негативну інформацію, тоді як **дисфемізми** — грубі або іронічні вислови, що часто свідчать про професійну деформацію [3].

У межах підготовки до участі в науковій конференції нами було проведено емпіричне дослідження, метою якого стало з'ясування рівня обізнаності майбутніх фахівців-психологів із поняттями евфемізації та дисфемізації, а також готовності використовувати принципи лінгвістичної чутливості у професійній діяльності. В опитуванні взяли участь студенти соціально-гуманітарного факультету. Для досягнення мети дослідження респондентам було запропоновано відповісти на питання: Чи знайомі ви з поняттями «евфемізм» та «дисфемізм»? Який із варіантів найменування, на вашу думку, є найбільш прийнятним у професійному середовищі? («інвалід», «людина з інвалідністю», «особа з особливими потребами»). Чи вважаєте ви вживання фемінітивів (психологиня, терапевтка) обов'язковим для сучасного фахівця? Уявіть ситуацію: ви обговорюєте важкого клієнта з колегою (не при клієнті). Чи дозволите ви собі назвати його «проблемним» або «важким»? Які теми у спілкуванні з клієнтом ви вважаєте найбільш «табуйованими» (такими, де важко підібрати слова)? (Смерть та втрата, сексуальне життя, психічні розлади та діагнози, фізичні вади) та інші запитання. Результати анкетування виявили значний розрив між вимогами професії та знаннями майбутніх фахівців: 10% опитаних взагалі не знайомі з поняттями «евфемізм» та «дисфемізм»; 30% мають лише поверхневі знання, не усвідомлюючи функціональної важливості цих одиниць; при виборі термінології у сфері інклюзії більшість респондентів вагалася між медичними термінами та людиноцентричними конструкціями.

Вважаємо, що важливою складовою професійної компетенції є лінгвістична чутливість — це концепція використання мови, яка уникає упереджень, стереотипів або дискримінації

стосовно певних груп людей. Це про повагу, інклюзивність та точність у спілкуванні. Виділимо основні ключові напрямки лінгвістичної чутливості:

- гендерно-нейтральна мова: використання фемінітивів або нейтральних конструкцій (наприклад, «фахівці та фахівчині» замість загального «фахівці»), щоб забезпечити видимість усіх статей;

- людиноцентричний підхід: ставить людину на перше місце, а не її ознаку чи стан (наприклад, «людина з інвалідністю» замість «інвалід»).

- етнічна та культурна коректність: уникнення застарілих або колоніальних назв народів та країн.

- інклюзивність щодо віку та здоров'я: відмова від ейджизму та стигматизуючих термінів у сфері психічного здоров'я.

Лінгвістична чутливість реалізується через стратегії «безбар'єрної мови», — це мова, в якій відсутні слова, фрази, що демонструють упереджене, стереотипне або дискримінаційне ставлення до певних людей чи груп. Це мова, яка не відчужує людей — навмисно або ненавмисно. Це мова, принцип якої можна сформулювати однією фразою: поважати гідність іншої людини [4].

Автори «Довідника» виділяють основні правила безбар'єрної мови: ставити себе на місце людини; вживати клінічні терміни й діагнози лише в потрібному контексті; уникати маскувальних слів; використовувати фемінітиви; не говорити більше, ніж є насправді; дотримуватися принципу «Спочатку людина»; утримуватися від узагальнень та категоричності; використовувати нейтральну термінологію [4]. Розглянемо дотримання конкретних мовленнєвих стратегій у практиці психолога.

Ставити себе на місце людини: Психолог має уникати назв, які сам клієнт може вважати принизливими. Наприклад, замість лінгвістичного маркування клієнта як «проблемного», вживати «клієнт у складних життєвих обставинах».

Вживати клінічні терміни й діагнози лише в потрібному контексті: У розмові з клієнтом краще замінити жорсткий термін «депресивний епізод» на «період зниження емоційного фону», залишаючи точну термінологію лише для професійної документації.

Уникати маскувальних слів: Не варто використовувати розмиті евфемізми типу «людина з особливим світом», якщо потрібно чітко назвати «аутизм» для отримання коректної допомоги. Мова має бути м'якою, але зрозумілою.

Використовувати фемінітиви: Вживання назв «психологиня», «клієнтка», «терапевтка» забезпечує видимість жінок у професійному полі та підкреслює інклюзивність мовлення.

Не говорити більше, ніж є насправді (уникати гіперболізації): Замість дисфемістичного «прикутий до ліжка» або «жертва насильства», що створює образ безпорадності, вживати нейтральне «людина, яка користується кріслом колісним» або «особа, що пережила досвід насильства».

Принцип «Спочатку людина»: Це ключовий лінгвістичний стандарт. Замість субстантивованих прикметників («діабетик», «шизофренік»), які ототожнюють особистість із хворобою, вживати конструкції «людина з діабетом», «людина з розладами шизофренічного спектру».

Утримуватися від узагальнень та категоричності: Замість детерміністичних фраз «всі травмовані поводяться так», використовувати модальні конструкції: «люди з подібним досвідом часто можуть відчувати...». Це залишає простір для індивідуальності.

Використовувати нейтральну термінологію: Відмова від оцінних прикметників. Наприклад, замість «ненормальна реакція» вживати «специфічна реакція на стрес».

У межах підготовки до участі в конференції, нами було проаналізовано та узагальнено як психологи створюють "м'які" назви (евфемізми) та у яких сферах вони найчастіше їх вживають: **евфемізми на позначення інтелектуального стану: когнітивні особливості**

замість *розумова відсталість*; **евфемізми у сфері девіантної поведінки: особи з деструктивними звичками** замість *злочинці/наркомани*; **евфемізми, що стосуються травматичного досвіду:** *втрата* замість *смерть*; *кризова ситуація* замість *катастрофа*.

У мовленні психолога дисфемізми — рідкість, оскільки вони суперечать етиці спілкування. Однак вони можуть виникати у професійному сленгу («Сьогодні знову прийшов цей *нитик* (замість: клієнт зі скаргами на депресивний стан), пів години *мізки виносив*».) та під час обговорення складних клінічних випадків для швидкого маркування проблеми (важкий клієнт замість описових конструкцій).

Отже, евфемізація професійного мовлення психолога є не просто виявом ввічливості, а свідомою стратегією. Володіння лінгвістичною чутливістю та навичками безбар'єрної мови дозволяє фахівцеві будувати безпечний терапевтичний простір, де слово виконує свою головну функцію — підтримку та зцілення особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич С.Ф. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. – Київ: Академія, 2004. – 342 с.
2. Ханецька Т.І. Формування культури мовленнєвого спілкування у професійній діяльності майбутніх психологів: автореферат дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2009. 20 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2008. – 711 с
4. Довідник безбар'єрності: веб-сайт. URL:<https://bf.in.ua>. (дата звернення: 12.02.2026)

УДК: 811.161.2:81'374

УГАРОВА А.К., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник – ЧЕРНИЩУК Ю.І., старший викладач

Білоцерківський національний аграрний університет

ТЕРМІНОГРАФІЧНІ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті розглядаються особливості термінографії у зіставленні з лексикографією на матеріалах української та англійської мовах. Поставлені завдання націлені на пошук шляхів вирішення питань цих двох областей знань.

Ключові слова: термінографія, лексикографія, підхід, предметна галузь, подібності та відмінності.

Останніми роками у мовознавстві значно активізувалися наукові дискусії щодо визначення подібностей і відмінностей між термінографією та лексикографією. Це пояснюється стрімким розвитком наукової та професійної комунікації, що вимагає чіткого впорядкування та систематизації спеціальної лексики. Дослідники наголошують, що термінографія та лексикографія мають спільні риси, оскільки обидві галузі пов'язані з укладанням словників і описом лексичних одиниць. Водночас кожна з них має власні специфічні завдання, методи та об'єкти дослідження.

Основою для формування сучасних підходів до термінографії стали здобутки лексикографії, яка має значно довшу історію розвитку. Саме лексикографічні традиції створення словників, методи опису значень слів та принципи їх систематизації стали підґрунтям для формування термінографії як окремої галузі лінгвістики. Проте термінографія має свої особливості, оскільки працює не із загальною лексикою мови, а зі спеціалізованими термінами певних галузей знань.

У науковій літературі України диференціація між термінографією та лексикографією визначається не лише за допомогою певних критеріїв, а й через використання спеціальних лінгвістичних понять. До них належать такі терміни, як **термінологічна лексикографія, мова спеціального призначення, лексикографія спеціальних мов, спеціальна лексикографія** тощо. Усі ці поняття пов'язані з дослідженням функціонування професійної